

Розділ II.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

ІНСТИТУТ ПРЕЗИДЕНТА В КОНСТИТУЦІЯХ
ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Бисага Ю.М.

д.ю.н., професор УжНУ, завідувач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства

Виконавчою владою прийнято називати частину верховної влади держави, яка не належить до влади законодавчої та судової. Конституція Чехословаччини 1920 р. її називає владою урядовою та виконавчою, дотримуючись термінології прийнятої в австрійському законі від 21 січня 1867 р. № 145. Однак неможливо встановити чіткі межі між цими поняттями, їх часто вживають як синоніми, мабуть через це не треба надавати особливого значення тому, що ми будемо вживати один із цих термінів, а саме — виконавча влада. Цей термін вживається також у конституціях Австрії 1920 р. та Польщі 1921 р. Зважаючи на порівняльний характер нашого дослідження немає сенсу детальніше розглядати зміст поняття виконавча влада, оскільки на цей предмет існує величезна кількість літератури.

Президента республіки часто називають главою держави, однак у конституціях, які ми аналізуємо, його так названо лише в конституції перед мюнхенської Чехословаччини, в параграфі №2. Проте на підставі цієї назви не треба вважати, що в руках президента зосереджена найвища виконавча влада держави. В домюнхенській Чехословаччині президентові повноваження чітко визначені конституцією, тоді як основна виконавча влада належить урядові (параграф №64, п.2). Аналогічний розподіл виконавчої влади знаходимо і в конституціях Німеччини 1919 р., Австрії 1920 р. У конституції Німеччини немає відповідних уточнень на користь компетенції уряду. За конституцією Польщі (ст. 43) можна стверджувати, що президент дійсно є

главою усієї виконавчої влади, адже хоч конституція так не називає президента, проте у статті 2 його проголошують органом народу в сфері виконавчої влади разом з міністрами.

Конституція Чехословаччини у параграфі №56, п.2 визначає, що президентом може бути обраний кожен громадянин Чехословаччини, який є обраний депутатом палати депутатів і який досяг 35-річного віку. У параграфі №67 передбачено особливу причину, яка позбавляє права бути обраним для президента, звинуваченого сенатом за державну зраду, хоча після виправдання він знову може приступити до виконання своїх функцій. Іншу тимчасову умову позбавлення прав бути обраним президентом містить п.4 параграфу №58, за яким президент, котрий виконував свої повноваження два терміни поспіль, може бути обраний втретє лише через 7 років. Перше речення параграфу №63 пов'язує президентство з членством у Національних зборах.

Конституція Польщі не містить ніяких норм на предмет того, хто може бути обраний президентом; у параграфі №53 лише визначено передумовою здобуття президентської посади — депутатство у сеймі чи сенаті або обіймання іншої державної посади.

Конституція Німеччини у ст. 41 визначає, що президентом може бути обраний кожен громадянин Німеччини якому виповнилося 35 років. Згідно зі ст. 44 президент не може бути депутатом рейхстагу, а ст. 43, п.1 говорить, що президент може бути завжди переобраний.

Подібні норми має і конституція Австрії: за ст. 60 § державним президен-

том може бути обраний депутат Національної ради, якому станом на 1 грудня в рік проведення виборів виповнилося 35 років, однак президентом не можуть бути обрані члени імперських родин. Повторно президента можуть переобирати лише на один термін. Згідно зі ст. 61 федеральний президент не може бути членом ніякого представницького органу або виконувати інші обов'язки.

Формулювання усіх конституцій, очевидно, допускає, що президентом може бути обрана і жінка.

Конституції, які ми порівнюємо, у цьому відношенні складають дві групи: за чехословацькою, польською та австрійською конституціями президента обирає парламент, а за німецькою – народ.

Основний закон Чехословаччини говорить у параграфі №56, що президента республіки обирають Національні збори, тобто палата депутатів та сенат на спільному засіданні. Для правочинності виборів необхідною є присутність більшості складу палати депутатів та сенату та 3/5 голосів присутніх. Закон допускає друге коло виборів з-поміж двох кандидатів, які набрали найбільше число голосів.

За конституцією Польщі президента обирає сейм та сенат, об'єднані у Національні збори, простою більшістю голосів, які скликає регулярно президент або маршалок сейму.

Конституція Австрії також доручає вибори президента спільному засіданню Національної та Федеральної рад. Таке засідання називається Федеральними зборами, їх скликає федеральний президент (ст. 39), а в окремих випадках федеральний канцлер. На виборах президента перемагає той, за кого буде віддано більше половини голосів, процедуру виборів повторюють до того часу, поки один із претендентів не набере вказаної кількості голосів (ст. 60, п. 5).

На інших засадах проводять вибори президента Німеччини, де в ст. 41 конституції визначено, що президент рейху обирається усім німецьким народом. Деталі процедури виборів розписані у законі від 4 травня 1920 р., за яким обирати президента може кожен виборець до рейхстагу. Вирішальною при визначенні результатів виборів є більшість голосів, а в другому колі виборів – відносна більшість.

У відповідності до усіх порівнюваних конституцій президента обирають на досить тривалий термін, чим хочуть досягти стабільності у виконавчій владі. Період повноважень президента за конституціями Чехословаччини (параграф № 59), Польщі (ст. 39) та Німеччини (ст. 43) складає сім років, тобто стільки ж як і президента Франції. За конституцією Австрії термін повноважень президента складає лише 4 роки (ст. 60), так само як і в США.

По-різному в конституціях вирішується питання про дострокове припинення повноважень президента. Так, конституція Польщі у ст.40 говорить, що президент може зректися своєї посади, тоді як в інших конституціях про це прямо не сказано. Особливе положення має конституція Німеччини у ст.43, за якою президентські повноваження можуть бути достроково припинені за ухвалою рейхстагу та підтвердженням її на референдумі. Досить невизначене положення містить ст.42 конституції Польщі, за яким повноваження президента достроково припиняються, якщо він протягом 3 місяців не виконує своїх обов'язків. Інший спосіб дострокового припинення повноважень президента – це звинувачення його у державній зраді (параграф №67 конституції Чехословаччини, ст.142 конституції Австрії, параграф №12 Закону Німеччини від 12 липня 1921 Про державну судову палату).

Після обрання президент складає присягу у Національних зборах (параграф №65 конституції Чехословаччини, ст.54 конституції Польщі) або в рейхстагу (ст.42 конституції Німеччини), або у Федеральних зборах (ст.62 конституції Австрії). Окрім конституції Чехословаччини, інші досліджувані конституційні системи подають точний текст присяги. Так за конституцією Польщі він має релігійний характер, а у конституції Німеччині релігійний характер присяги уневиражений.

Заслуговують на увагу заходи, передбачені аналізованими конституціями на випадок обставин, коли президент не зможе виконувати свої обов'язки.

Конституція Чехословаччини передбачає такі два випадки. Згідно зі ст. 60 президента заміщає уряд, якщо він на-

◆ стільки зайнятий або хворий, що не може виконувати свої функції. Це положення має силу і у випадках, коли президент помер або зрікся своєї посади, а новий президент ще не обраний. Уряд може довірити виконувати певні завдання президента своєму главі. Однак глава уряду за конституцією (параграф №51) має право підписувати закони лише у разі хвороби президента або при його зайнятості. Якщо президент хворіє або зайнятий більше, ніж 6 місяців, то уряд може ухвалити рішення про скликання Національних зборів для з'ясування питання про заступника президента, який виконує свої функції до того часу, поки президент не почне виконувати свої обов'язки у повному обсязі.

По-іншому вирішується ця проблема в Польщі. Тут за ст. 40 заміщає

президента маршалок сейму у разі смерті президента або якщо той не може виконувати свої обов'язки через іншу причину.

Дуже загальні положення на цей предмет містить конституція Німеччини у ст.51. Якщо президент тимчасово не може виконувати свої обов'язки, то його заступає канцлер рейху, якщо відомо про тривалий характер неможливості виконання обов'язків президентом, то тоді приймається спеціальний закон, який регулює цю ситуацію. Це положення поширюється і на випадок дострокового звільнення з посади президента аж на період до нових виборів.

Подібні положення містить і конституція Австрії у ст.64, однак тут не передбачається прийняття спеціального закону.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бисага Ю.М. Інститути держави і права в домюнхенській Чехословаччині. – Ужгород: Закарпаття, 1997.
2. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. В 4-х томах. Т.1-3.-М., 1995, 1997.
3. Сравнительное конституционное право. – М., 1996.

АННОТАЦИЯ ^{7 16}

В статье рассматриваются вопросы избрания, срок полномочий и процедура смещения президента в ряде стран Центральной Европы в междувоенный период.

SUMMARY

Issues on election, terms of authority and procedure of president displacement in the of countries of Central Europe in the inter-war period are considered in the article.